

УДК 811.161.2

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/57-3-25>

Ольга РУДЬ,

orcid.org/0000-0002-5985-2422

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови і літератури
Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка
(Суми, Україна) *olgarud2017@ukr.net*

Ангеліна СКЛЯР,

orcid.org/0000-0003-4419-2932

студентка II курсу магістратури факультету іноземної та слов'янської філології
Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка
(Суми, Україна) *anhelinasklyar8@gmail.com*

ЕПІТЕТИ В ПОЕТИЧНОМУ МОВЛЕННІ АГАТАНГЕЛА КРИМСЬКОГО: СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИЙ І ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТИ

Стаття присвячена структурно-семантичному та функціональному аналізу епітетів у поетичному мовленні Агатангела Кримського. Висвітлено різні трактування епітета сучасними лінгвістами. Зауважено, що епітет розглядається у складі епітетного словосполучення, його значення розкривається лише у зв'язку з означуваним словом, яке розширює семантику означення.

Поставлено за мету здійснити структурно-семантичний та функціональний аналіз епітетів у поетичному мовленні А. Кримського. Встановлено, що епітетні словосполучення утворені за структурними моделями: «прикметник + іменник», «дісприкметник, віддієслівний прикметник + іменник», «іменник + іменник», «дієслово + іменник у формі орудного відмінка», «прислівник + дієслово». Найбільш уживаними є прикметникові епітети, оскільки саме прикметнику притаманне значення статичної ознаки і зв'язок з іменником, предметність якого він конкретизує через свою атрибутивну семантику. Проаналізовано складні прикметники у функції епітетів, які підкреслюють певні риси характеру, психічний стан, почуття, емоції людини, зовнішню ознаку предмета, темпоральну ознаку тощо.

Серед епітетів моделі «іменник + іменник» виокремлено два типи: прикладкові сполуки з препозитивною прикладкою; прикладкові сполуки з постпозитивною прикладкою. Зауважено, що залежно від контексту кожен із цих двох іменників може бути і прикладкою, і означуваним словом.

З'ясовано, що серед прислівникових епітетів переважають якісні прості прислівники на –о. Проаналізовано епітети таких семантичних груп: слова, що називають психічний стан людини, її риси характеру; прислівники способу дії; епітети звукової семантики.

Наголошено, епітети А. Кримського яскраві, багатопланові, вони виділяються різністю структурних моделей, своїм лексико-семантичним складом, особливою експресією та емоційністю. Авторські епітети свідчать про тонкий мовний смак поета, високий рівень його творчої майстерності.

Ключові слова: епітет, епітетні словосполучення, поетичне мовлення, Агатангел Кримський, структурна модель, семантика епітетів, стилістичні функції епітетів.

Olha RUD,

orcid.org/0000-0002-5985-2422

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor;
Associate Professor at the Ukrainian Language and Literature Department
Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko
(Sumy, Ukraine) olgarud2017@ukr.net*

Anhelina SKLYAR,

orcid.org/0000-0003-4419-2932

*Student of the 2nd Year of the Master's degree at the Faculty of Foreign and Slavic Philology
Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko
(Sumy, Ukraine) anhelinasklyar8@gmail.com*

EPITHETS IN THE POETIC SPEECH OF AHATANHEL KRYMS'KYY: STRUCTURAL-SEMANTIC AND FUNCTIONAL ASPECTS

The article is devoted to the structural-semantic and functional analysis of epithets in poetic speech of Ahatanhel Kryms'kyy. Different interpretations of the epithet by modern linguists are considered. It is noted that the epithet is considered as part of an epithet phrase, its meaning is revealed only in connection with the signified word, which expands the semantics of the meaning.

The aimed goal is to carry out structural-semantic and functional analysis of epithets in poetic speech of A. Kryms'kyy. It has been established that epithet phrases are formed according to the structural models: 'adjective + noun', 'adverb, adverbial adjective + noun', 'noun + noun', 'verb + noun in ablative case', 'adverb + verb'. The most used are adjectival epithets, since it is the adjective that has inherent meaning of a static sign and the connection with the noun, the objectivity of which it concretizes through its attributive semantics. Complex adjectives in the function of epithets, which emphasize certain character traits, mental state, feelings, emotions of a person, external feature of an object, temporal feature, etc., are analyzed.

Among epithets of 'noun + noun' mode, two types are distinguished: adverbial compounds with a prepositive suffix; adverbial compounds with a postpositive affix. It is noted that, depending on the context, each of these two nouns can be both an attributive and a signified word.

It was found out that among adverbial epithets, qualitative simple adverbs ending with -о prevail. Epithets of the following semantic groups were analyzed: words that name mental state of a person, its character traits; adverbs of action; epithets of sound semantics.

It is emphasized that A. Kryms'kyy's epithets are bright, multifaceted; they are distinguished by a variety of structural models, their lexical-semantic composition, special expression and emotionality. The author's epithets testify to the fine language taste of the poet and a high level of his creative skills.

Key words: *epithet, epithet phrases, poetic speech, Ahatanhel Kryms'kyy, structural model, semantics of epithets, stylistic functions of epithets.*

Постановка проблеми. Епітети є одним із основних мовно-виражальних засобів поетичної мови, що надають їй образності, емоційності, увиразнюють предмет зображення. Вони допомагають майстру слова виокремити певне явище з-поміж інших, створити виразний за змістом художній образ, точніше передати думки. У системі епітетів відбивається ціла епоха, певний літературний напрям, найвиразніше передаються особливості жанру та художньої мови відповідного періоду, пізнається індивідуальний стиль письменника (Красавіна, 2018: 141).

Поетична мова Агатангела Кримського насичена епітетними конструкціями, що увиразнюють думку автора, підкреслюють особливості його світосприйняття. Епітети митця досить різноманітні, вирізняються своїм лексико-семантичним складом, особливою стилістикою і експресією. С. Єрмоленко, аналізуючи художній наратив Агатангела Кримського-філолога, зазначає, що він

«своєю мовною практикою репрезентує характерні ознаки структури української мови, різноманітність її лексичного складу, словотвірний потенціал, синтаксично-стилістичні можливості висловлення думки» (Єрмоленко, 2021: 133).

Аналіз досліджень. Епітет як поліфункціональний художній засіб досліджується багатьма вченими. Природу епітетів у різні часи вивчали Аристотель, Цицерон, О. Веселовський, О. Потебня, Л. Булаховський, В. Ващенко, В. Чабаненко, І. Чередниченко, І. Грицютенко, І. Качуровський, В. Русанівський та інші. Основні шляхи еволюції епітета в українській поезії, його семантика, граматичне вираження і функціонування розглядають Т. Берест, О. Волковинський, В. Дятчук, С. Єрмоленко, О. Лавер, О. Лисицька, Л. Пустовіт, Л. Рожило, Л. Савченко, Н. Сидяченко та інші. Епітет як засіб вираження ідіостилю певного письменника аналізують С. Бибик, М. Братусь, Л. Горніцька-Пархонюк, Л. Зіневич,

В. Красавіна, А. Мойсеєнко, О. Сидоренко, Н. Сологуб, Л. Ставицька, О. Турчак, Л. Шутова та інші.

Мова художніх творів Агатангела Кримського стала об'єктом наукових дослідження таких мовознавців, як С. Єрмоленко, С. Бирик, Л. Лисиченко, Н. Данилюк, Л. Голоюх, О. Кір'янова, Б. Стельмах, О. Тележкіна та інші. Зокрема, С. Бирик розглядає лексико-фразеологічну основу малої прози у дзеркалі мовно-культурної ідентичності; Л. Голоюх на матеріалі мови оповідань письменника простежує інтелектуалізацію української літературної мови у зв'язку з художньо-естетичною традицією кінця ХІХ ст.; О. Тележкіна і О. Кір'янова аналізують художньо-виражальні засоби поетичних творів митця; наукові розвідки Б. Стельмах присвячені вивченню емотивної лексики як ознаки індивідуально-авторського стилю А. Кримського.

Водночас граматичне вираження епітетів поетичного мовлення Агатангела Кримського, їх семантика та функціональне навантаження потребують більш ретельного вивчення. Водночас сучасна мовознавча і літературознавча наука не має достатньо розробленої теорії епітета та єдиної термінології для характеристики різних видів епітетів. Та і саме поняття «епітет» потребує уточнення (Рудь, 2020: 17).

Мета дослідження – здійснити структурно-семантичний та функціональний аналіз епітетів у поетичному мовленні Агатангела Кримського. Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань: 1) розглянути потрактування поняття «епітет» у сучасній науковій літературі; 2) виявити епітети, характерні для поетичних текстів Агатангела Кримського; з'ясувати структурні моделі епітетних словосполучень; 3) окреслити семантичні групи епітетів, описати їх функціональне навантаження у поезії митця.

Виклад основного матеріалу. Вивчення епітета як універсальної категорії, як системоутворюючого центру тропіки, до якого зводяться шляхом трансформації інші тропи (Онопрієнко, 2001), має давні традиції. Про джерела і причини виникнення епітетів, їх функції, призначення й особливості розмірковують у своїх творах античні мислителі Аристотель, Деметрій, Цицерон, Квінтіліан та інші. Як зазначає Т. Онопрієнко, термін «епітет» як один з найдавніших термінів філології довгий час означав два явища: означення (епітет необхідний) і власне епітет (епітет прикрашаючий) (Онопрієнко, 2001). На сьогодні у науковій літературі епітет розглядається як змістовне явище у різних аспектах – лінгвістичному, літературознавчому, логічному, психологічному тощо.

Сучасні науковці потрактовують епітет по-різному. Наведемо декілька визначень: «Епітет – один із основних тропів поетичного мовлення, призначений підкреслювати характерну рису, визначальну якість певного предмета або явища і, потрапивши в нове семантичне поле, збагачувати це поле новим емоційним чи смисловим нюансом» (Літературознавчий словник, 1997: 245); «Епітет – це стилістичний засіб передачі власного світобачення письменника, художнє образне означення, яке викликає певне емоційне ставлення до предмета опису в читача» (Юріна, 2016: 91); «слово (рідше сукупність слів), що виступає означенням опорної лексеми, називаючи найбільш показові елементи змісту, характеризуються узагальненістю семантики, тісним поєднанням із означуваним, постійністю, повторюваністю, відтворюваністю у процесі мовлення, деякими специфічними способами граматичного оформлення (короткі та повні форми прикметників, прикладка тощо)» (Данилюк, 2010: 202). Як бачимо, кожен дослідник виявляє нові аспекти у вивченні цього тропа і дає своє визначення.

Українські лінгвісти С. Єрмоленко, Л. Мацько, А. Мойсеєнко та інші розглядають епітет у складі епітетного словосполучення, оскільки «він набуває конкретного значення лише у зв'язку з означуваним словом, яке розширює семантичне поле означення, що, у свою чергу, висвітлює нові, іноді несподівані, семантичні властивості самого описуваного слова» (Красавіна, 2018: 141). В. Красавіна, Л. Зіневич наголошують, що саме «контекст стає тим чинником, що перетворює логічне означення в епітетне словосполучення, яке, функціонуючи в художньому тексті, набуває додаткових конотацій» (Красавіна, 2018: 141–142).

У поетичному мовленні Агатангела Кримського виявлено епітетні словосполучення, утворені за такими структурними моделями: «прикметник + іменник», «дієприкметник, віддієслівний прикметник + іменник», «іменник + іменник», «дієслово + іменник у формі орудного відмінка», «прислівник + дієслово». Прикметникові епітети найбільш уживані, оскільки саме прикметнику притаманне значення статичної ознаки і зв'язок з іменником, предметність якого він конкретизує через свою атрибутивну семантику (Лавер, 2022).

Яскравим образним засобом у поезії Агатангела Кримського є постійні епітети, що виступають репрезентантами національної культури, звичаїв і традицій народу, його історії. Вони традиційно підкреслюють «узагальнену віками», характерну ознаку предмета, явища, безвідносно до особливостей контексту: *сиві діди*, *маленькі*

хлопчики, білі сорочки, густий ліс, великий шлях, рідне село, дрібненькі дітки, синє море, чисте поле тощо. Такі епітети збагачують поетичне мовлення автора, відображають уявлення народу про певні предмети, явища, розуміння внутрішньої і зовнішньої краси тощо. Наприклад: «Двоє хлопчиків **маленьких**, / В **білих** сорочках, / Скрізь **гайсають по травичі** / **Верхи на дрючках**» (Кримський, 1968: 36); «Твоя доля **неслась**, / **Мов ріка золота**. / По **току**, по **полях**, / По **великім шляху**, / По **містах**, між **міщан**, / **І по ріднім селі**» (Кримський, 1968: 39–40).

Для надання поетичному тексту піднесеного, урочистого звучання, для передачі народнопісенного колориту Агатангел Кримський широко використовує повні нестягнені форми прикметників, що характерні для народної творчості. Висока творча майстерність митця виявляється у незвичному поєднанні з іменниками стилізованих під фольклор прикметникових епітетів: **наркотичній** гвоздики, **сивая** маслина, **смолистая** кедрина, **золотая** тканина, **прихильній** рядки, **запашній** ночі, **загробная** мова, **глухее** воркотіння, **дикая** печаль, **смутная**, **тужная**, **журливая** пісня, **запашній** ночі, **росистій** ранки тощо. Наприклад: « – *Viglietto dolce!* – коло мене мова. / Я ж, **паленіючи**, **розгортую листки**, / **І п'ю нове життя з кожнісінького слова**, / **І перечитую прихильній рядки**» (Кримський, 1968: 63); «**Чи ні, вітрецю!** **ти виводь заколисю**, / **Смутную, тужную, журливу** пісню» (Кримський, 1968: 78). Особливої експресії автор досягає, використовуючи повні нестягнені форми прикметників при змалюванні природи країн Сходу: «Є **й мигдаль ясно-зелений**, / **Єсть і сивая маслина**, / **І акація рожева**, / **І смолистая кедрина**» (Кримський, 1968: 57). Народнопісенні епітети у поетичному мовленні розширюють свою сполучуваність, набуваючи нового значення. Традиційно епітет **сивий** означає іменники **волосся**, **коси**, **борода**, **чоловік**, **жінка**, **голуб**, **кінь** тощо. В аналізованому тексті **сивий**, поєднуючись із іменником **маслина**, набуває значення «сірий із синюватим або голубуватим відтінком».

Образністю, емоційністю зображення відзначаються індивідуально-авторські епітети, які передають неповторний світ митця, його думки, переживання, почуття й емоції: **чарівні** огні, **перловий** рядок, **свята** колиска, **золота** ріка, **теплий** промінь, **буденний** бруд, **фантастичний** флер, **сріблястий** етер, **місячний** етер, **кудратий** бір, **ніжні** чари, **солодкі** пахоці, **бальзамисті** пуп'яхи, **чарівна** задуха, **таємні** сни, **золоті** сни, **чорні** думи, **холодна**, **мокра** сутінь, **непривітний** кактус, **щетинястий** ліс, **думні** лаври, **манячли-**

вий кипарис, **мрійливий** туман, **марне** кохання, **нерозумне**, **дивне**, **мерзенне** кохання, **дрібні**, **прозайчні** розмови, **гарячий**, **наркотичний** аромат, **бірюзова** даль, **щасливий** страх тощо. Такі епітети в поезії Агатангела Кримського вживаються для підкреслення особливої, оригінальної ознаки предмета, явища, яку помітив тільки автор і яка розкривається, деталізується в конкретному тексті. Наприклад, коли говорять про шалене кохання, то, як правило, мають на увазі нестримне, непереборне, всепоглинальне, піднесене почуття. У поетичних рядках «**Розум зважив: се кохання – марне**, / **Нерозумне, дивне та й мерзенне**, – / **Дак чого ж мене не хоче кинуть** / **Чуття шалене?**» (Кримський, 1968: 64) автор за допомогою епітетів **марне**, **нерозумне**, **дивне**, **мерзенне** конкретизує семантику епітетного словосполучення **шалене чуття**, негативно оцінюючи почуття глибокої сердечної прихильності.

У поетичному мовленні Агатангела Кримського привертають увагу складні прикметники у функції епітетів. Переважно це композитні утворення, які підкреслюють певні риси характеру, психічний стан, почуття, емоції людини, сприйняття предметів, явищ тощо (**стоуста** гадина, **божевільні** дурниці, **благородний** напиток, **всесвітнє** світило), зовнішню ознаку предмета (**благородний** вид, **струнковитий** нарциз, **повновиди** рожка), темпоральну ознаку (**сьогосвітнє** й **тогосвітнє** життя, **довголітня** юрба), ознаку за відношенням до предмета, явища (**літописній** згадки) тощо. Наприклад: «**Нудьга мене гризе**, **мов гадина стоуста**, / **І мозок виїда, і серце пригаша**» (Кримський, 1968: 71); «**Я забув і сьогосвітнє й тогосвітнє життя**: / **Ти – єдина в мене пані, сам в ярмо хлюся я**» (Кримський, 1968: 277) тощо. «Виникнення індивідуально-авторських композитних прикметників у поетичній мові зумовлено намаганням поета відкрити в слові нові значення, необхідністю передати одним словом складну ознаку, властивість, прагненням донести до читача всю складність і багатогранність поетичного образу, сповненого експресії і глибокого соціального змісту» (Рудь, 2020: 33).

Юкстапозитні епітети автор утворює шляхом повторення одного і того ж слова (**довга-довга** тінь, **темне-темне** море) чи поєднання семантично різних основ чи слів (**шановливо-привітний** погляд, **тонко-глибокі** чуття, **наївно-щирі** вірші, **тонко-естетичні** чуття, **тонкий-низький** моріг, **таємно-могутня** пісня) тощо. Епітети-юкстапозити інформують про психологічне сприйняття автором навколишнього світу, його почуття, емоції, душевний стан тощо. При цьому

поет вдається до детального опису предметів дійсності, зовнішнього вигляду ліричного героя, елементів одягу, використовуючи прості епітети різних структурних моделей: «*Були помальовані пишні куліси / Під стиль романтично високий; / Виблискував золотом плащ мій лицарський, / Чуття ж були тонко-глибокі*» (Кримський, 1968: 83).

Фантастичність і таємничість країн Сходу, їхню дику і чарівну природу, а також своє захоплення східною дівочою красою Агатангел Кримський передає через епітети-кольоропозначення, які у поетичному тексті увиразнюють колірну ознаку, індивідуалізують її. Зауважимо, використання колірних епітетів у поетичному тексті є давньою традицією української літературної мови. Колір належить до основних зорових відчуттів і може впливати на душевний і фізичний стан людини (Пискач, 2012: 189). У досліджуваних поетичних текстах кольоративи вживаються переважно в прямому значенні, вказуючи на колір певного предмета: *темне віконце, голубеє море, зелений Кавказ, рожева акація, бірюзову даль*. Наприклад: «*Голубеє море і Кавказ зелений / Чаром, мов кадилом, дихають на мене. / Я дивлюсь, дивлюся в бірюзову даль...*» (Кримський, 1968: 89). Для відтворення емоційного ставлення до зображуваного, особливостей індивідуально-авторського сприйняття митець вдається до концентрації в одному контексті простих і складних колірних епітетів, чим досягає увиразнення колірної ознаки. Наприклад: «*Білий-ясний в небі повний місяць: / Біле личенько твоє – ясніше. / Темна-чорна – темрява нічна: / Чорні кучері твої – темніші*» (Кримський, 1968: 271).

Л. Мацько наголошує, що кольористичні епітети «здатні розвивати переносні значення, в яких виникають образи, і окремі з них закріплювати як символічні» (Мацько, 2003: 343). Символіка кольору відбиває світоглядні уявлення народу, його історико-культурні традиції, психологічне сприйняття кольору тощо. Так, *чорний* колір традиційно символізує темні сили, горе, нещастя. Семантика кольоративу часто конкретизується в поетичному контексті, наприклад: «*Ні, я знаю, чом нудьгую, / Ні, я знаю, звідки сум: / То розлука, зла гадюка, / Вся причина чорних дум*» (Кримський, 1968: 58). *Чорні думи* в поета символізують сум, журбу, печаль. Ця семантика увиразнюється іменниками *сум, розлука, гадюка* та дієсловом *нудьгую*, за допомогою яких досягається нагнітання психологічної атмосфери.

Епітети, виражені дієприкметниками і віддієслівними прикметниками, у поетичному мовленні

Агатангела Кримського становлять поодинокі випадки вживання: *розламаний стіл, живо-творний промінь, закурене віконце, пахуча казка, палючий жар, примучена душа, журкотливий фонтан, блискучії очі, задумане дерево, похилені берізки, загублений скарб* тощо. Як зауважує О. Лавер, «функціонування епітетів, виражених дієприкметниками та віддієслівними прикметниками, пов'язане з транспозицією динамічних ознак. Ця міжкатегорійна транспозиція може мати завершений і незавершений характер. Процес транспозиції завершено у віддієслівних прикметниках: динамічна ознака нейтралізується, перетворюється в статичну (жартівливий, верткий, змарнілий). Епітети-дієприкметники не втрачають динамічної семантики, зберігають дієслівну категорію часу і стану» (Лавер, 2022: 98). Митець часто вдається до нанизування в поетичному тексті епітетів, виражених прикметниками та дієприкметниками різної семантики. Наприклад: «*Поезіє! супутнице моя! / Ти – теплий, живо-творний промінь сонця. / Ти – тихий місяць, що в тюрмі сія / З закуреного, темного віконця*» (Кримський, 1968: 47); «*А з похилених берізок / Свіжий ладан капотить*» (Кримський, 1968: 47). Епітети-дієприкметники забезпечують динаміку поетичного образу, його локалізацію в часовій площині.

Прикрашальними засобами поетичного мовлення Агатангела Кримського є образно насичені прикладкові епітети: *друг-прихильник, джерело-криниця, дітки-малеча, ум-голова, думи-зміюки, сум-гад, сонце-цар, вії-шовк, щоки-квітки, течія-дзюркотонька, грім-буря, листя-виноград, базар-торговиця, намітка-хустка, квітка-гвоздика, дукач-червінець, бей-серденятко, гори-нетрі, щастя-радість, кобзар-співомовець, вітер-легот, рожжа-красуня, рожжа-цариця, самоцвіт-рубін, рубіни-губки, жінка-базарниця, птиця-нічниця, лінох-школяр* тощо. Переважно це індивідуально-авторські епітети, за якими пізнається ідіостиль митця, його творча манера, художні уподобання.

Серед епітетів-прикладок, виявлених у поетичних текстах Агатангела Кримського, виділяємо два типи: 1) прикладкові сполуки з препозитивною прикладкою: *ум-голова, самоцвіт-рубін, рубіни-губки, лінох-школяр* тощо; 2) прикладкові сполуки з постпозитивною прикладкою: *друг-прихильник, дітки-малеча, думи-зміюки, сум-гад, сонце-цар, вії-шовк, щоки-квітки, течія-дзюркотонька, бей-серденятко, кобзар-співомовець* тощо. Водночас погоджуємося із думкою А. Бровка, який наголошує, що «лише контекст може служити основою для правильного розуміння того, який з двох імен-

ників є прикладкою, а який – означуваним словом, тому що за відповідних умов кожний із цих двох слів може бути і тим, і іншим» (Бровко, 1970: 23).

Прикладкові епітети Агатангела Кримського є образним засобом відображення культури, звичаїв і побуту народу Сходу, посилюють експресивність поетичного тексту, увиразнюють мовлення митця. Наприклад: «*На базарі-торговиці в Пері / Походжає дівча чарівне*» (Кримський, 1968: 158); «*Рожу в глечку постановив я / Посередині у саді: / Дукача-червінця я навесив / На чоло моїй принаді*» (Кримський, 1968: 162); «*Небо зорями — намистом золотим укрито; / Милий бей мій од'їжджає, їде до Єгипту. / Хоч би сніг мені був по коліна, / Я за беєм-серденятком навздогін полину*» (Кримський, 1968: 163).

У поетичних текстах Агатангела Кримського виявлено епітети у формі іменника орудного відмінка: *мигають роями*; *линули дощем*; *рознеслись перловим рядком*; *квітнуть райським садом*; *горить огнем*; *сиджу самотником*; *виблискував золотом*; *закручує путами*; *стане глиною*; *полину вітром*; *полину ароматом*; *стався птахом*; *паливсь огнем*; *зробився насінням*; *грає рубінами*; *загориться самоцвітом-рубіном*; *будь вітром*; *стелиться порохом*; *крутиться лихом*; *простеляться порохом*; *зробивсь рабом* тощо. Переважно це субстантивні епітети, що виникли на основі орудного порівняння чи перевтілення. «Такий епітет сформувався на синкретизмі двох субстантивів, що мають спільну ознаку. Проте для одного субстантива ця ознака спільна, а для другого – тимчасова, на час дії, за якою йде порівняння» (Мацько, 2003: 356). Дослідники наголошують, що в українській мові орудний порівняння є живим функціональним різновидом орудного відмінка, що розвивається за рахунок створення розгорнутих конструкцій орудного іменника з означальним словом та частково шляхом розширення кола семантичних груп дієслів (Мацько, 2003: 357).

Субстантивні епітети у формі орудного порівняння чи перевтілення сполучаються здебільшого з дієсловами на позначення руху, стану, переміщення тощо. Наприклад: «*Минає півгода. Мене з'їдає мука. / Сиджу самотником і не знаходжу лік*» (Кримський, 1968: 70); «*Кипарис уквітчала гірляндами / Чайная рожка. / Бідне серце закручує путами / Вродниця гожа*» (Кримський, 1968: 87); «*Нехай самоцвітом-рубіном У кухлях вино загориться!*» (Кримський, 1968: 261) тощо. Епітети у формі орудного відмінка іменника в поетичному мовленні Агатангела Кримського часто підсилюються прикметниковими, внаслідок

до чого створюються оригінальні, нестандартні епітетні конструкції. Наприклад: «*Де Кавказькі гори / Квітнуть райським садом, / Там я розлучився / З давнім сумом-гадом*» (Кримський, 1968: 85); «*Навкруги рознеслись краплі / Перловим рядком*» (Кримський, 1968: 36); «*Хай моя любов Затрепеще знов / Братнім серцем, мріями безвинними!*» (Кримський, 1968: 108) тощо.

Серед прислівникових епітетів у поетичному мовленні Агатангела Кримського переважають якісні прості прислівники на **-о** (*весело кричали, весело дивлюся, ядро вигрива, велично тоне, солодко спочити, сумно вертав, гірко вертати, тихо дивляться, голосно повідають, любо б'ється, мирно говорим, недвижно стоять* тощо). Деякі прислівники ускладнені суфіксами пестливості **-есеньк-**, **-еньк-**: *забриніла тихесенько, знав гарненько*. Прислівникові епітети на **-е** (*ледве-ледве повіва*), **-а** (*тягнуть стиха*), **-ом** (*співають хором, нишком висміває*) вживаються зрідка. Спостережено поодинокі випадки вживання складних прислівників, які утворені повторенням основ (*гірко-гірко плачу, кріпко-кріпко обіймиться*) чи шляхом зближення семантично різних основ (*гірко-важко здихнув, засміявся гірко-терпко, солодко-радісно прокинутися*).

За семантикою прислівникові епітети, виявлені у поезії Агатангела Кримського, можна поділити на три групи: 1) слова, що називають психічний стан людини, тварини, її настрій, риси характеру: *весело кричали, весело дивлюся, сумно вертав, гірко вертати, гірко-гірко плачу, тупо дивився, цікаво позирнув, щиро стиснув, жалібно тріпоче, допитливо стинились* тощо; 2) прислівники способу дії: *солодко спочити, гарненько гулятися, широко розкрили, щиро летіть, машинально подають, машинально кидають, незбудно заснути* тощо; 3) епітети звукової семантики: *голосно заплакали*.

Епітети-прислівники, виступаючи виразниками динамічної ознаки, додають оригінальних ознак, характеристик, властивостей. У поетичних рядках «*На городах та й любисток / Зелених... / Ох коли б нам кріпко-кріпко, / Кріпко обіймиться!*» (Кримський, 1968: 161) епітетний прислівник виконує функцію епаналепсиса – композиційної фігури поетичної мови, що «утворюється повторенням у наступному віршованому рядку, переважно на його початку, слів, фраз або їх частин, якими закінчується попередній рядок» (Літературознавчий словник, 1997: 39). Шляхом повторення прислівника *кріпко*, що в загально-мовному словнику подається з позначкою «розм., рідко» (Великий тлумачний словник, 2005: 589),

автор досягає лексико-композиційної зли-тості строфи, ритмомелодійності вірша. Таким чином митець вдається до підсилення ознаки дії, підкреслення сильного почуття кохання ліричного героя.

У поетичному контексті прислівникові епітети, характеризуючи ознаки динамічної семантики дієслів (Мацько, 2003: 46), часто набувають переносного, метафоричного значення. Наприклад: «Коли в поета **щиро** летіється спів, / Дак що йому ваш сміх або ваш гнів?!» (Кримський, 1968: 48); «Дивлюсь на ті пам'ятки змудженим оком / Та й в коминок кидаю їх. / Тріщать, **полохливо палають** обломки / Нещастів і щастів моїх» (Кримський, 1968: 135). У загальномовному словнику української мови значення словосполучення *солодкий сон* тлумачиться як «спокійний, глибокий, безтурботний» (Великий тлумачний словник, 2005: 1355). Метафоричний епітет *солодко* у віршових рядках «Заблищить тут серп наш, / Забринять тут коси. / **Солодко спочити** / На снапах важкеньких» (Кримський, 1968: 38) підкреслює стан спокою і задоволення ліричного героя.

Характерною рисою мовотворчості Агатангела Кримського є незвичне поєднання структурно

і семантично різних епітетів, чим створюється багатоплановий образ, що впливає на свідомість людини, її розум, почуття, відбиває і конкретизує її життєвий досвід, зорові, чуттєві, слухові враження, узагальнює і доповнює його. Наприклад: «Є в тому гурті і жартун **немовчуший**, / Ну хоч би Хафиз **ніжномовний**; / І сяє **прещедре** **всесвітнє** світило – / Хаджі наш, **Кивам благо-родний**» (Кримський, 1968: 255); «**Послужливий** чашиник, з устами як сахар. / **Кобзар-співомовець** **принадний**. / **Сусіда застольний, увічливий, щирий**, / **Товариш правдивий, незрадний**» (Кримський, 1968: 255) тощо.

Висновки. Епітетні словосполучення є важливим елементом поетичного мовлення Агатангела Кримського, виражальним засобом його ідіостилію. Епітети митця яскраві, багатопланові, вони виділяються різністю структурних моделей, своїм лексико-семантичним складом, особливою експресією та емоційністю. Індивідуально-авторські епітети свідчать про тонкий мовний смак поета, високий рівень його творчої майстерності. Перспективи дослідження вбачаємо в аналізі всієї тропеїчної системи поетичного мовлення митця.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бровко А. С. Розмежування означуваного слова і прикладки. *Українська мова і література в школі*. 1970. № 3. С. 20–23.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпін' : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
3. Данилюк Н. Поетичне слово в українській народній пісні. Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2010. 511 с.
4. Єрмоленко С. Художній наратив Агатангела Кримського-філолога. *Культура слова : Збірник наукових праць. Випуск 95*. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2021. С. 132–145.
5. Красавіна В. В., Зіневич Л. В. Структурно-семантичні, стилістичні та текстові функції епітета в новелі Олеса Гончара «За мить щастя». *Феномен Олеса Гончара в духовному просторі українства : збірник наукових статей*. Полтава : ПНПУ, 2018. С. 140–148.
6. Кримський А. Поезії. Київ : Радянський письменник, 1968. 339 с.
7. Лавер О. В. Граматичне вираження епітетів у творах Петра Скунця. С. 93–101. URL: <https://ling-ejournal.cdu.edu.ua> (дата звернення: 20.10.2022)
8. Літературознавчий словник-довідник / Р. Т. Горомяк, Ю. І. Ковалів та ін. Київ : ВЦ «Академія», 1997. С. 245.
9. Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М. Стилїстика української мови : підручник / За ред. Л. І. Мацько. Київ : Вища школа, 2003. 462 с.
10. Онопрієнко Т. М. Епітет як первісний троп і системоутворюючий центр тропіки. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. Житомир, 2001. Вип. 8. С. 127–130.
11. Пискач О. Структурно-семантичні та стилістичні особливості епітетів у поезії Петра Скунця (на матеріалі збірки «Один»). *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Випуск 28*. Ужгород, 2012. С. 188–190.
12. Рудь О. М. Складні прикметники поетичної мови ХХ століття : монографія. Суми : СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2020. 248 с.
13. Юріна Ю. М. Ідіостиль Олени Теліги. Дис. ...канд. філол. наук. 10.02.01 – українська мова. Херсон, 2016. 194 с.

REFERENCES

1. Brovko A. S. Rozmezhuвання oznachuvanoho slova i prykladky [Differentiation of main word and apposition]. *Ukrainian language and literature at school*. 1970. № 3. P. 20–23 [in Ukrainian].
2. Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrains'koi movy (z dod. i dopov.) [A large explanatory dictionary of modern Ukrainian language (with appendices and additions)]. / resp. ed. V. T. Busel. Kyiv; Irpin' : Publishing and Trading Firm 'Perun' Ltd, 2005. 1728 p. [in Ukrainian].

3. Danyliuk N. Poetychne slovo v ukrains'kii narodnii pisni [A poetic word in a Ukrainian folk song]. Luts'k : Lesya Ukrainka Volyn National University, 2010. 511 p. [in Ukrainian].
4. Yermolenko S. Khudozhnii naratyv Ahatanhela Kryms'koho-filoloha [The artistic narrative of Agathangel Kryms'kyi – philologist]. *The culture of the word: Collection of scientific works. Issue 95*. Kyiv : Dmytro Burago Publishing House, 2021. P. 132–145. [in Ukrainian].
5. Krasavina V. V., Zinevych L. V. Strukturno-semantychni, stylistychni ta tekstovi funktsii epiteta v noveli Olesia Honchara «Za myt' shchastia» [Structural-semantic, stylistic and textual functions of the epithet in Oles Honchar's short story 'For a Moment of Happiness']. *The phenomenon of Oles Honchar in the spiritual space of Ukraine: a collection of scientific articles*. Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University, 2018. P. 140–148. [in Ukrainian].
6. Kryms'kyi A. Poezii [Poetry]. Kyiv : Radians'kyi pys'mennyk, 1968. 339 p. [in Ukrainian].
7. Laver O. V. Hramatychnye vyrazhennia epitativ u tvorakh Petra Skunetsia [Grammatical expression of epithets in the works of Peter Skunets]. P. 93–101. URL: <https://ling-ejournal.edu.edu.ua> [in Ukrainian].
8. Literaturoznavchy slovnyk-dovidnyk [Literary dictionary-reference]. R. T. Horomiak, Y. I. Kovaliv and others. Kyiv : Publishing center 'Akademiia', 1997. P. 245. [in Ukrainian].
9. Mats'ko L. I., Sydorenko O. M., Mats'ko O. M. Stylistyka ukrains'koi movy [Stylistics of the Ukrainian language] : Textbook / Ed. L. I. Matsko. Kyiv : Higher School, 2003. 462 p. [in Ukrainian].
10. Onopriienko T. M. Epitet yak pervisnyi trop i systemoutvoriuiuchy tse centr tropiky [The epithet as the original trope and the system-forming center of the tropics]. *Bulletin of Zhytomyr Ivan Franko State University*. Zhytomyr, 2001. Issue 8. P. 127–130. [in Ukrainian].
11. Pyskach O. Strukturno-semantychni ta stylistychni osoblyvosti epitativ u poezii Petra Skunetsia (na materialy zbirky «Odyn»). [Structural, semantic and stylistic features of epithets in the poetry of Peter Skunets (based on the material of the collection 'The One')]. *Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: Philology. Social communications. Issue 28*. Uzhhorod, 2012. P. 188–190. [in Ukrainian].
12. Rud' O. M. Skladni prykmetnyky poetychnoi movy XX stolittia : monohrafiia [Complex adjectives of the poetic language of the 20th century : monograph]. Sumy : A. S. Makarenko SSPU, 2020. 248 p. [in Ukrainian].
13. Yurina Y. M. Idiostyl' Oleny Telihy [Idiostyle of Olena Teliga]. Thesis ... Candidate of Philol. Science 10.02.01 – Ukrainian language. Kherson, 2016. 194 p. [in Ukrainian].